

УДК 658.14.17.011.47

Бержанір І.А.,
к.е.н., старший викладач кафедри фінансів і кредиту
Уманський національний університет садівництва

ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Berzhanir I.A.,
Cand. Sci. (Econ.), senior teacher of department of finances and credit,
Uman National University of Horticulture

THE ANALYSIS OF FINANCIAL STABILITY OF ENTERPRISES OF UKRAINE

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання фінансова стійкість підприємства є найбільш повною оцінкою його діяльності, яка характеризує його фінансову незалежність та вміння оптимально використовувати основні та оборотні засоби, що дозволяє здійснювати фінансово-господарську діяльність без збоїв та за встановленими планами.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Значний вклад в розробку методологічних і методичних підходів оцінки фінансової стійкості підприємства зробили вітчизняні та зарубіжні вчені-економісти: М. Білик, І. Балабанов, М. Коробов, Л. Лахтіонова, Г. Поляк, М. Родіонова, Г. Савицька, В. Тарасенко, Є. Уткін, А. Федотова та інші вчені. Однак, незважаючи на різноплановість та глибину проведених досліджень щодо оцінки фінансової стійкості підприємства та управління нею, недостатньо вивченими залишаються питання співвідношення фінансової стійкості з іншими характеристиками фінансового стану підприємства, встановлення нормативних значень для коефіцієнтів фінансової стійкості.

Постановка завдання. Метою дослідження є систематизація методичних підходів до оцінки фінансової стійкості підприємства, аналіз фінансової стійкості підприємств на основі розрахунку показників та визначення напрямів її підвищення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансова стійкість підприємства є однією з головних умов його життєдіяльності, розвитку й забезпечення високого рівня конкурентоспроможності. Саме фінансова стійкість підприємства характеризує ефективність операційного, інвестиційного і фінансового розвитку, містить необхідну інформацію для інвесторів, а також відображає здатність підприємства відповідати за своїми борговими зобов'язаннями.

Щодо визначення економічної сутності фінансової стійкості, існує безліч точок зору, що мають або спільні риси, або суттєві відмінності. У зв'язку з цим існуючі трактування цього поняття вимагають систематизації та уточнення. Так, Г.Б. Поляк дещо обмежено трактує економічну сутність фінансової стійкості, зводячи її лише до забезпеченості запасів і витрат підприємства джерелами формування [1].

Щодо визначення фінансової стійкості І.Т. Балабановим [2], то, на нашу думку, наявність формування активів за рахунок позиченого капіталу в певних межах є об'єктивним явищем, особливо в сучасних умовах, і не обов'язково свідчить про відсутність фінансової стійкості у суб'єкта господарювання.

У визначенні Є.А. Уткіна поняття фінансової стійкості більш змістовне, оскільки, на його думку, фінансова стійкість передбачає платоспроможність, рентабельність, відсутність (або низьку) ймовірність банкрутства [3].

Комплексно досліджено умови, ознаки та критерії фінансової стійкості в працях російських економістів В.М. Родіонової та М.О. Федотової [4]. Визначення фінансової стійкості є досить містким та змістовним, проте має той недолік, що економісти відокремлюють поняття платоспроможності та кредитоспроможності, чого, на нашу думку, не слід робити, оскільки кредитоспроможність включає в себе платоспроможність.

Слід зазначити, що більшість економістів ототожнюють поняття „фінансовий стан” та „фінансова стійкість”, але фінансова стійкість в цьому випадку розуміється ними як стійкий або позитивний фінансовий стан [5]. На нашу думку, помилковим є твердження М.Я. Коробова стосовно того, що ознакою фінансової стійкості є постійне зростання валюти балансу. Він пропонує аналізувати чинники, що призвели до зменшення валюти балансу [6]. Ми вважаємо, що доцільно проводити також аналіз факторів, що призводять до його збільшення: якщо в результаті дослідження стає очевидним, що зростання підсумку балансу відбулося за рахунок, з одного боку, залучення додаткових кредитів та збільшення простроченої заборгованості, а з іншого – за рахунок зростання неліквідних оборотних активів та застарілих основних засобів, то такі зміни навряд чи є ознакою фінансової стійкості.

Найбільш точним, на нашу думку, є трактування, надане Г.В. Савицькою, яка зазначає: „Фінансова стійкість підприємства – це здатність підприємства функціонувати та розвиватися, зберігати рівновагу своїх активів та пасивів в мінливому внутрішньому та зовнішньому середовищі, яка гарантує його постійну платоспроможність та інвестиційну привабливість в межах допустимого рівня ризику” [7, с. 619].

Отже, фінансова стійкість підприємства є якісною характеристикою його фінансового стану і характеризується здатністю підприємства ефективно функціонувати та розвиватися, визначається достатнім рівнем забезпеченості фінансовими ресурсами та ефективністю управління ними, що забезпечує його платоспроможність, прибутковість та рентабельність.

Аналіз даних табл. 1 свідчить, що більшість видів економічної діяльності мають позитивні значення власного оборотного капіталу. Винятком є такі галузі, як надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту, операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям, діяльність готелів та ресторанів. Для решти галузей характерне зростання обсягів власного оборотного капіталу навіть в період кризи, що є позитивною тенденцією і сприяє підвищенню фінансової стійкості.

Таблиця 1

Наявність власних оборотних коштів у підприємств України за видами економічної діяльності у 2007-2012 рр., млн. грн.

Вид економічної діяльності	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	1562,9	2868,8	3202	6320,2	3643,5	6523,3
промисловість	-24425,5	-18362,4	-35134,9	-43294,3	-98471,2	-136022
будівництво	-4742,9	-7068	-7464	-19184,2	-30274	-34034,9
торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	-20590,3	-22019,7	-23285,8	-37155,3	-72672,2	-93552,6
діяльність готелів та ресторанів	-945,3	-1487	-770,9	-3242,1	-5174,3	-5836,6
діяльність транспорту та зв'язку	-11735,7	-16728,1	-23879,8	-34573,5	-59616,6	-57597,3
фінансова діяльність	5159,7	10895,5	9296,2	17381,8	22259,2	21873,9
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	-24368,7	-42374,2	-34886,3	-100197,3	-149677,8	-168709
освіта	-37,1	-41,7	-51,2	-36,8	-47,9	-10
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	-533	-519,9	-532,1	-959,2	-1872,5	-2546,4
надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	-1835,9	-1415,7	-1056	-4000,7	-6312	-9639,5
Усього	-82585,6	-96473,7	-119002	-218919,5	-398219,6	-479701

Джерело: [8]

Зауважимо, що значення цього показника для підприємства пов'язане не лише з характеристикою співвідношення поточних активів і пасивів та деякою гарантією ліквідності, а й з характером і причинами його змін і тим безпосереднім впливом, який вони здійснюють на перспективну платоспроможність підприємства.

На основі порівняння суми запасів і витрат з різними за строком джерелами коштів визначається тип фінансової стійкості.

Як видно з табл. 2, для суб'єктів господарювання України характерним є нестійкий фінансовий стан, що характеризується дефіцитом нормальних джерел фінансування (а саме власних оборотних коштів, короткострокових та довгострокових позик) для повного фінансування сформованого обсягу запасів та витрат майбутніх періодів. Винятком є освіта, для якої характерна нормальна фінансова стійкість, та фінансова діяльність, що характеризується абсолютною фінансовою стійкістю.

Таблиця 2

Тип фінансової стійкості підприємств України за видами економічної діяльності у 2007–2012 рр.

Вид економічної діяльності	Рік					
	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	нестійкий					
промисловість	нестійкий					
будівництво	нестійкий					
торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	нестійкий					
діяльність готелів та ресторанів	нестійкий					
діяльність транспорту та зв'язку	нестійкий					
фінансова діяльність	абсолютна фінансова стійкість					
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	нестійкий					
освіта	нормальна фінансова стійкість					
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	нестійкий					
надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	нестійкий					
Усього	нестійкий					

Джерело: [8]

При цьому слід зазначити, що робити висновок про стійкість фінансового сектора та відсутність кризових явищ у фінансуванні освіти на основі наведених даних некоректно з огляду на низьке значення матеріальних запасів у забезпеченні нормальної реалізації основної діяльності підприємств відповідної галузі.

Коефіцієнт автономії показує, яка частка активів підприємств фінансується за рахунок їх власного капіталу. Протягом аналізованого періоду коефіцієнт автономії мав тенденцію до зниження з 0,47 у 2006 р. до 0,35 у 2011 р. (рис. 1), що свідчить про посилення фінансової залежності суб'єктів господарювання від кредиторів та переважне формування джерел фінансування їх діяльності за рахунок зобов'язань.

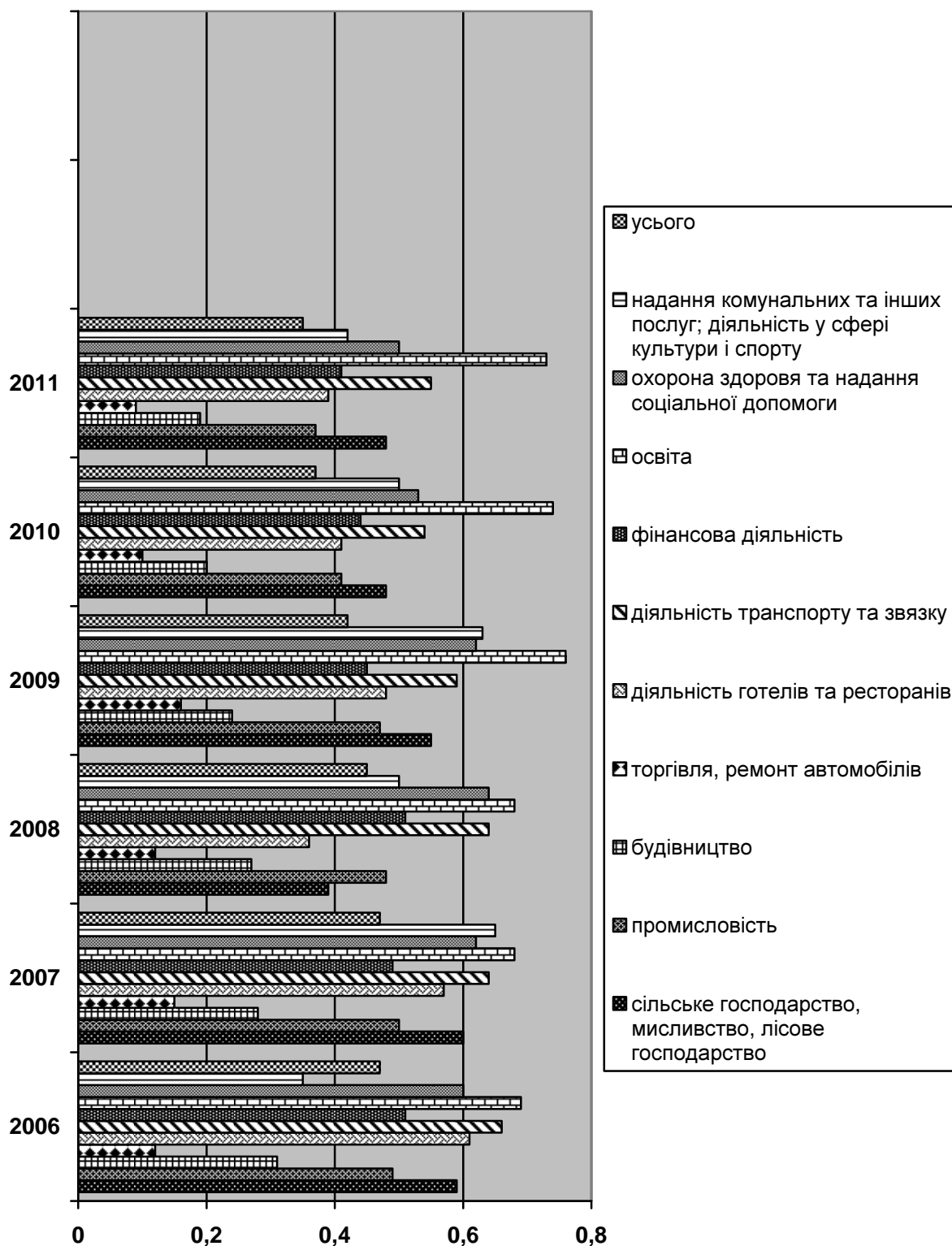

Рис. 1. Динаміка коефіцієнта автономії підприємств України за видами економічної діяльності

Джерело: складено автором на основі [8]

В умовах фінансової кризи таке скорочення частки власного капіталу в структурі джерел фінансування може розглядатися як наслідок зниження рентабельності діяльності підприємств України в цілому та, відповідно, зменшення можливостей щодо поповнення власних коштів за рахунок капіталізації чистого прибутку.

Слід відзначити, що, якщо для більшості видів економічної діяльності є характерною тенденція до зниження рівня фінансової автономії, то в галузі освіти, навпаки, протягом 2008–2011 рр. відбувається посилення незалежності суб'єктів господарювання від зовнішніх джерел фінансування.

Протягом аналізованого періоду можна відзначити тенденцію до збільшення коефіцієнта фінансування для всіх видів економічної діяльності (рис. 2).

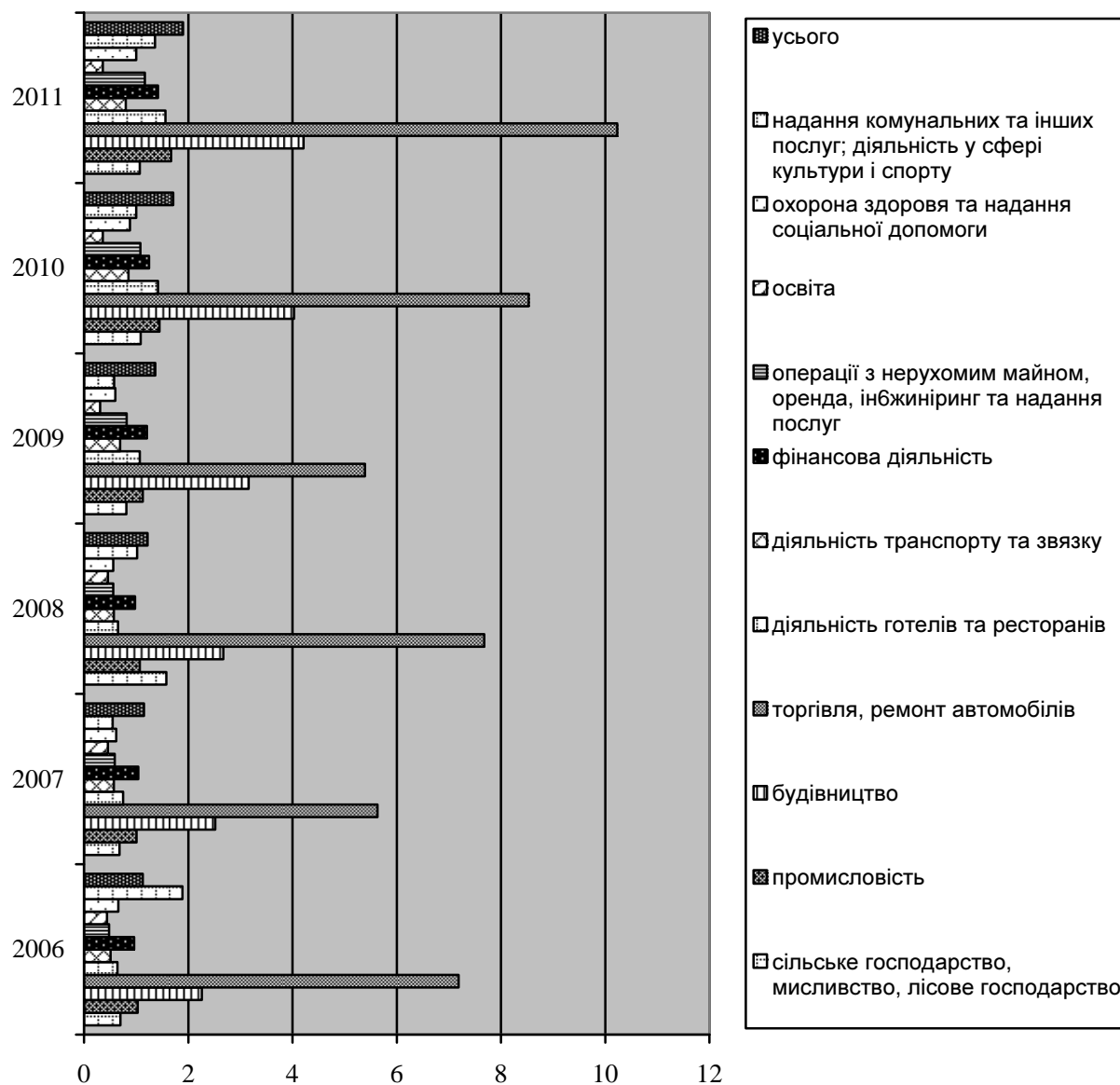

Рис. 2. Динаміка коефіцієнта фінансування підприємств України за видами економічної діяльності

Джерело: складено автором на основі [8]

При цьому в цілому за підприємствами України протягом 2006–2008 рр. спостерігалось поступове зростання відношення позикових і залучених джерел фінансування до власних в середньому на 4 % за рік. Враховуючи, що темп зростання коефіцієнта фінансування був меншим, ніж темп приросту ВВП, можна стверджувати, що розширення ділової активності відбувалося не тільки за рахунок залучення позикових коштів, а й за рахунок зростання власних джерел фінансування та збільшення ефективності їх використання.

Як видно з рис. 2, в межах прийнятого нормативного діапазону, що дозволяє підприємствам підтримувати необхідний для безпечного довгострокового функціонування рівень фінансової стійкості (менше 1), коефіцієнт фінансування знаходиться лише у

підприємств освіти (від 0,44 у 2006 р. до 0,36 у 2011 р.), транспорту та зв'язку (від 0,51 у 2006 р. до 0,8 у 2011 р.), а також охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (від 0,66 у 2006 р. до 1,00 у 2011 р.).

Таким чином, підприємства України протягом 2007–2012 рр. характеризуються низькою фінансовою стійкістю, що зумовлено високим рівнем запозичень в умовах обмеження можливостей щодо нарощення власного капіталу за рахунок капіталізації прибутку та залучення інвестиційних ресурсів.

Висновки та подальші дослідження. Таким чином, основне призначення управління фінансами підприємства і стабілізації його фінансової стійкості полягає в тому, щоб:

– забезпечити раціональну збалансованість активів (засобів) і пасивів (джерел фінансування) підприємства;

– збалансувати надходження і виплати платіжного обігу, тобто забезпечити достатність платіжних засобів для виконання всіх зобов'язань підприємства як за термінами, так і за обсягом.

Література

1. Финансы. Денежное обращение. Кредит / Под ред. проф. Г.Б. Поляка. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 512 с.
2. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента / И.Т. Балабанов. – М. : Финансы и статистика, 1997. – 477 с.
3. Уткин З.А. Риск-менеджмент / З.А. Уткин. – М. : Экмос, 2002. – 287 с.
4. Радионова В.М. Финансовая устойчивость предприятия в условиях инфляции / В.М. Радионова, М.А. Федотова. – М. : Изд-во „Перспектива”, 1995. – 98 с.
5. Весельська К. Методика визначення показників фінансової стійкості підприємства / К. Весельська // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету „Економічна думка”, 2013. – Вип. 10. – Частина 4. – С. 234–238.
6. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств : навч. посіб. / М.Я. Коробов. – К. : Знання, 2000. – 378 с.
7. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия / Г.В. Савицкая. – Минск: Новое знание, 2002. – 704 с.
8. Фінансовий стан підприємств України: аналітичний статистичний огляд / І.О. Школьник, С.В. Леонов, І.М. Боярко та ін. Державний вищий навчальний заклад „Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ „УАБС НБУ”, 2012. – 69 с.

References

1. Poliak, G. (2001), *Denezhnoye obrashcheniye. Kredit* "Finance. Money circulation. Credit", YUNITI-DANA, Moscow, Russia, 512 p.
2. Balabanov, I. (1997), *Osnovy finansovogo menedzhmenta* [The foundations of financial management], *Finansy i statistika*, Moscow, Russia, 477 p.
3. Utkin, Z. (2002). *Risk-menedzhment* [Risk Management], Экмос, Moscow, Russia, 287 p.
4. Radionova, V. and Fedotova, M. (1995), *Finansovaya ustoychivost predpriyatiya v usloviyakh inflyatsii* [The financial stability of the enterprise in terms of inflation], Izd-vo „Perspektiva”, Moscow, Russia, 98. p.
5. Veselska, K. (2013), „Method for determination of indicators of financial viability”, *Ekonomichnyi analiz: zb. nauk. prats*, Iss. 10, part 4, Ternopil, Ukraine, pp. 234-238.
6. Korobov, M. (2000), *Finansovo-ekonomichnyi analiz diyalnosti pidpriemstv* [The financial and economic analysis of the enterprise], tutorial, Znannia, Kyiv, Ukraine, p. 378.
7. Savitskaya, G. (2002), *Analiz khozyaystvennoy deyatelnosti predpriyatiya* [Analysis of the economic performance of enterprise], *Novoye znaniye*, Minsk, Belarus, 704 p.
8. Shkolnik, O., Leonov, S., Boyarko I. (2012) etc., *Finansovi stan pidpriemstv Ukrainy: analitychnyi statystychnyi ohliad* [The financial condition of enterprises in Ukraine: analytical statistical Review], DVNZ „UABS NBU, Sumy, Ukraine, 69 p.